

GÁNGÓ GÁBOR

A mese mint felvilágosodás, kultúra és erőszak

1. Témakijelölés

Tanulmányomban Lukács György 1919. évi kultúrpolitikai intézkedéseit vonom be a mese témájáról folytatott kutatásokba, a nyugati marxizmuson belül.¹ Célja annak bizonyítása, hogy a mese Lukács, illetve barátja és munkatársa, Balázs Béla szemében a radikálisan kibővített lehetőségek világához tartozott: ahhoz a szférához, amelyben nemcsak az osztályhatárok, hanem az emberek, állatok és növények, sőt a valóságos és nem valóságos lények közötti határok is felszámolhatók. Ezen túlmenően hozzájárulhat a mese dialektikájának jobb megértéséhez a két világháború közötti időszak ama intellektuális hagyományán belül, amelyhez Walter Benjamin, Siegfried Kracauer, Ernst Bloch és Theodor W. Adorno tartoztak. Kracauer, Bloch és Walter Benjamin meseértelmezései több tekintetben párbeszédbe hozhatók Lukács György és köre mesével való kísérletezésével az 1919-es Tanácsköztársaság idején. Lukács és kollégái egyedülálló kísérletet hajtottak végre a mesének a forradalmi gyakorlatban való mozgósításával.

A két világháború közötti német baloldali értelmiségiek egy marginális irodalmi műfajnak (a mesének) különös szerepet tulajdonítottak, egy marginális ideológián (a marxizmuson) belül. Céljuk és feladatkielölésük volt, hogy kibontsák az utópiát a mese alapján a közösség tudomány előtti képzeletéből. Carl-Heinz Mallet leírásának értelmében a mese proletár-kispolgári műfaj volt, éspedig nemcsak hagyományozói miatt, hanem szóbelisége miatt is.² Lukács és a vele rokon gondolkodásúak azokhoz kapcsolódtak, akik nem észellenességet láttak a mesében.

2. A mese és a weimari baloldal

A weimari Németország marxista értelmiségije számára a fő problémát a monda (mítosz) és a mese közötti megkülönböztetés képezte – ama belátás, amelyet eredetileg a Grimm testvérek fogalmaztak meg. Míg konzervatív ellenfeleik inkább

¹ A tanulmány „Das Märchen als Aufklärung, Kultur und Gewalt” címmel a következő konferenciákon hangzott el előadásként: *IX Congreso de la Sociedad Goethe en España. Los hermanos Grimm: recepción, traducción, interpretación*. 14 – 16 de noviembre de 2012, Facultad de Filología – UCM, Madrid, illetve *Probleme der Weimarer Moderne*. Internationale Tagung an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Eötvös Loránd Universität (ELTE) Budapest, 15. Januar, 2013. A szerző fordítása.

² Mallet, Carl-Heinz: *Kopf ab! Über die Faszination der Gewalt im Märchen*, München, 1990. 11. o.

elmosni akarták e különbséget, addig ők ideológiai tartalommal töltötték meg a monda és a mese közötti megkülönböztetést. Nem annyira azt tekintették feladatuknak, hogy struktúrájukra, motívumvilágukra, történeti kiformalódásukra, filológiájukra stb. való tekintettel közelítsenek a mesékhez, hanem azt, hogy hozzáigazítsák a meséket egy ideológiai értelmezési sémához. A történelmi materializmus a 20. század elejének irracionalista áramlataira támaszkodott annak érdekében, hogy felszínre hozza a mesék rejtőző utópizmusát.³ Ebben az értelemben a kutatások Max Horkheimer és Theodor W. Adorno művében, *A felvilágosodás dialektikájában* csúcspontot értek el. Polemikusan nézve értelmezésük a wagneri és a klagesi felfogás ellen irányult, amelyek a mesét reakciósan interpretálták, és a fennálló megvédésének szolgálatába állították.⁴

Ez választás kérdése volt: a mese mindkét tendenciát magában foglalta. Tobias Korta szavaival: „[a] modernség sok meséje, amelyeket a Grimm testvérek mesegyűjteményéből ismerünk, épp annyira a 18. század aufklérista éthosának kifejezője, mint amennyire a romantikusan visszavágyódó, a modernizáció negatív következményeitől megrettent 19. századé”.⁵ A „mítosz a mese ellen” feladatkijelölés a historizmussal szemben is polemikus aspektussal rendelkezett. Mivel a historizmus az örökké ismétlődő természettel szembeállítva céltudatos, egységes és egyetlen folyamatként fogta fel önmagát, ezért a baloldali meseelmélet rámutathatott arra, hogy nem minden szükségképpen felvilágosult, ami meghaladja a természet ismétlési kényszerét. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a polgári társadalom valamely intézménye reakciós. Ahogy Rolf-Peter Janz emlékeztet rá, Walter Benjamin az „irodalmi műfajokat (a mesét és a tragédiát) éppúgy, mint az intézményeket (a jogot) elsőrendűen ama nézőpontból tárgyalta, hogy azok képesek-e a mitikusan uralt világ rémületének csökkentésére”.⁶

Mindenekelőtt Walter Benjaminnak köszönhető az a belátás, hogy a mesék nemcsak felvilágosodásellenes törekvések szolgálatába állíthatók, hanem egyenjogúsító képességgel is rendelkeznek. Szerinte a mese olyan eszköz volt, amelynek segítségével az emberiség „a rémálmot, amelyet a mítosz a mellére tűzött”,⁷ képes

³ Vö. Vedda, Miguel: *La irrealidad de la desesperación. Estudios sobre Siegfried Kracauer y Walter Benjamin*, Buenos Aires, 2011. 146. o.

⁴ „Wagner persze, fasíszta ösztöneivel, a mesében is csak »kicsinyített mítoszt« látott, (s fia, Siegfried követte őt, Humperdinck még a *Jancsi és Juliskát* is a Ring zenekarának eszközeivel komponálta meg); Klages pedig, a sejtelmes reakciós, a mesében is csak a »szemlélődő élet gyermeki mellékhatását« látja”. Bloch, Ernst: A meséről, a ponyváról és a mondáról, in: uő: *Korunk öröksége*. Ford., jegyz. Bendl Júlia, utószó Mesterházi Miklós, Budapest, 1889. 200. o.

⁵ Korta, Tobias: „Echte Märchen”. Versuch zur Anthropologie beim frühen Siegfried Kracauer, in: Hofmann, Martin – Tobias Korta: *Siegfried Kracauer – Fragmente einer Archäologie der Moderne*, Sinzheim, 1997. 61. o.

⁶ Janz, Rolf-Peter: Mythos und Moderne bei Walter Benjamin, in: Bohrer, Karl Heinz (hg.): *Mythos und Moderne. Begriff und Bild einer Rekonstruktion*, Frankfurt am Main, 1983. 369. o.

⁷ Benjamin, Walter: Der Erzähler. Betrachtungen zum Werk Nikolai Lesskows, in: uő:

volt lerázni; a mese „játékát a lehetőséggel”⁸ akarta megérteni és a modernitás „gyarmati pedagógiájától” megvédeni, amely még a Grimm-meséket is a maga szükségleteihez akarta igazítani.

Siegfried Kracauer hitt a mesékben megnyilvánuló ész egyenjogúsító erejében.⁹ Ahogy Tobias Korta már utalt rá, „Kracauer *valódi meséi* [...] egészen meghatározott, központi funkciót töltenek be dualisztikus világlátásának egzisztencialista szerkezetében: a *valódi mesék* nem egyebek, mint »egy utópia számjegyei«, [...] egy másik, egy igazi világ »elő-álma«, míg a mítosz letörlesztődik »előtörténet és történelem, barbárság és kultúra« vitájában”.¹⁰

A csoda az, ha az utópia képes arra, hogy a természetet is uralja. Amint Novalis írja, „[H]a az ember meghaladja önmagát, egyidejűleg a természetet is meghaladja, és csoda megy végbe”.¹¹ A magyar mesepolitikusok egy véleményen lehetnek Kracauerrel abban, hogy a csoda éppen egy magasabb igazság létesítésének szolgálatában állhat.¹² A csoda, nézetük szerint, nem oka, hanem jelzője az igazságnak.

Ahogy Miguel Vedda már utalt rá, Ernst Bloch a mesét mint a szabadság tendenciáját, mint konkrét felvilágosodást a mítosszal állította szembe.¹³ Ha a valóság ellenfogalma a fantázia, akkor Bloch törekvése abban állt, hogy a két szféra közelítését a valóság meseszerű elemeinek hangsúlyozásával vigye véghez.

A mese forradalmi képességét ugyancsak Ernst Bloch emelte ki: amely forradalom „a kisember lázadása a mitikus hatalmak ellen”.¹⁴ Amíg azonban Bloch a tömegirodalomnak (amelyet Karl May proletáriró indiánregényei alapján vett tekintetbe) ugyancsak forradalmi erőt tulajdonított, addig Lukács soha sem látott rokonságot a mese és a szórakoztató irodalom között. Ellenkezőleg, úgy tartotta, hogy a felnőtteknek szóló mesék éppenséggel a meglevőt konzerválják, és ennél fogva nem nyújtanak segítséget a világ megváltoztatása számára. Lukács irodalmi ízlése egészében polgári maradt: a kommunizmus számára kedvező tendenciákat az úgynevezett nagyrealizmusban akarta megpillantani. Bloch tudatában

---

Gesammelte Schriften, Theodor W. Adorno és Gershom Scholem közreműködésével szerk. Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser, Frankfurt am Main, 1980. 5. kötet, 457. sk. o.

⁸ Renger, Almut-Barbara: *Zwischen Märchen und Mythos. Die Abenteuer des Odysseus und andere Geschichten von Homer bis Walter Benjamin. Eine gattungstheoretische Studie*, Stuttgart – Weimar, 2006. xx. o.

⁹ Vö. Vedda: *Irrealidad*, i. m. 108. o.

¹⁰ Korta: *Echte*, i. m. 58. o.

¹¹ 2320. sz. töredék, idézi Lüthi, Max: *Das Märchen*, in: uő: *Volksmärchen und Volkssage: zwei Grundformen erzählender Dichtung*, 2. Aufl., Bern, 1966. 9. o.

¹² „A mesék nem csodatörténetek, hanem értelmük nem egyéb, mint a mitológikus erők megszüntetése és a csoda felszámolása az igazság valóságosságának érdekében. Egyedül győzelmük csodálatos.” Kracauer, Siegfried: *Das Schloß. Zu Franz Kafkas Nachlaßroman*, in: uő: *Schriften*, szerk. Inka Mülder-Bach, Frankfurt am Main, 1990. 5.1. kötet, 392. o.

¹³ Vö. Vedda: *Irrealidad*, i. m. 104ff.

¹⁴ Bloch: *Korunk* i. m. 183. o.

volt annak, hogy a tömegirodalmat illető álláspontja alapján különbözik Lukácsétól. Ezért írja: „A proletárforradalom többnyire ellensége a »fantasztikus« irodalomnak; ámde a feszültség és tarkaság alkalmas menedékre lel a mesében és a ponyvában, s innen indulva csapattá is szerveződhetnek”.¹⁵

Lukács szemében elméleti probléma rejlik abban a tényben, hogy a proletárdiktatúra képes volt a kommunizmus előzetes felvilágosodás és felkelés nélküli megvalósítására. Ezért a kulturális rendszer megingathatatlanul polgári maradt. Ha a tömegirodalom a polgári társadalmon belül közvetíti a felforgató tendenciákat a polgári olvasók felé, akkor az a frissen bevezetett kommunizmus kontextusában továbbra is a polgári kultúra érvényességét sugallja a (szociáldemokrata) proletariátus számára.

3. A Magyar Tanácsköztársaság mesepolitikája

Bloch és a többiek számára a mese ellensúlyt képezhetett a jelenlevő mitikus erőkkkel és egy reakciós meseértelmezéssel szemben; a Magyar Tanácsköztársaság kultúrpolitikusai ezzel szemben emez ellenerők nélkül kellett, hogy meghatározzák a mese feladatát. S ez csak jövőorientáltan – azaz az utópikus elemek hangsúlyozásával – történhetett meg. Lukács számára a mesevilág nem működhetett „a forradalom a priorija”-ként.¹⁶

Lukács Györgynek és Balázs Bélának hinnie kellett abban, hogy a mesék gyermeki olvasata szükségképpen forradalmi olvasat volna – ez antropológiai dogma volt, amin az egész kultúrpolitika nyugodott. Ha még a gyermekekben sem jelölhető meg az öncél, amelyhez képest minden erőszak és terror instrumentalizálható és relativizálható, akkor nem volna többé célja az egész vállalkozásnak. Ezért volt oly fontos, hogy meseosztályt hozzanak létre a Közoktatási Népbiztosságon.

1919-es mesepolitikájában Lukács részben a meséről alkotott saját korábbi megállapításaihoz nyúlt vissza, pl. a nem tragikus drámáról írott tanulmányához. Ha Lukács e cikkében nem metafizikainak tartotta a mesét, akkor kommunista fordulata a meseértelmezés terén is ugrást hozott a metafizikába. Ezzel szemben *A regény elméleté*-ben a mese potenciálját azzal a törekvésével összefüggésben vizsgálta, hogy hidat verjen valóság és transzcendencia között.

A mese mint gyermekek számára való olvasmány és élmény egészen más problémahorizontot nyit meg. Bloch, Kracauer és Adorno számára minden további nélkül lehetséges volt, hogy a meséket a közönségükre, a gyerekekre való minden vonatkoztatás nélkül tárgyalják. Benjamin érdeklődése a gyerekek iránt, gyermekének születésével összefüggésben¹⁷ inkább kivételnek számít. Benjaminnál a

¹⁵ I. m. 202. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Vö. Vedda: *Irrealidad*, 107. sk. o.

gyerekeknek saját világuk van, és a mesék, következőképpen, egy számukra adekvát világkép tartalmává válnak.

Lukácsnál, Balázs Bélánál és Lesznai Annánál ezzel szemben az érdeklődés steril, pusztán utópikus-ideologikus marad. Szemükben a gyermek nem jelentett egyebet potencialitásánál: a kommunisták számára a gyermek értéke abban állt, hogy mentesek a polgári világ tartalmától. Alapgondolatuk, miszerint a mese elkerülhetetlenül a proletár öntudatot fogja előhívni a gyermekekben, nem volt egyéb, mint pusztá spekuláció, amelyet már Balázs ellenfelei tapasztalati ellenpéldákkal cáfoltak. Azt, hogy a mese a Tanácsköztársaság alatt legfőképpen és mindenekelőtt indoktrináció volt, mutatja a tény, hogy a meseoktatás ugyanazt a katedra-oktatást részesítette előnyben, amely a proletariátus oktatásának egyetlen formája volt a Szellemtudományok Szabadiskolájától a Galilei-kör felolvasásain keresztül a Marx-Engels Munkásegyletemig.

A gyermekek számára a mesék által közvetített elméletet nem kísérte 1919-ben az el nem idegenedett gyakorlat, azaz a játék. Ellenkezőleg, a Tanácsköztársaság fenntartotta a gyermekmunkát. „Funkcióváltással” nem „kizsákmányolásnak”, hanem a kommunista munkára való előkészületnek értelmezték azt. Amíg Benjaminnál (és Adornónál) a mese mint a kultúra győzelme a természet felett a mítosszal áll szemben,¹⁸ Lukács és munkatársai számára a mese nem volt egyéb gyermekeknek való nagyrealizmusnál: olyan totalitás, amely a történelemnek a marxizmus számára immanens értelmét egy már strukturált társadalomképen volt hivatva bemutatni. Az osztálymeghatározottságaitól eldótt gyermekeket, Kracauer szavával szólva, „általában vett embernek”¹⁹ fogták fel.

A mese és az 1919-es proletárdiktatúra problematikájának új felvételét Lesznai Anna önéletrajzi regényének, a *Kezdetben volt a kert*-nek az elemzésbe való bevonása is igazolhatja; a regényből kiderül, hogy a mesepolitika a Vasárnapi Kör elméleti diskussziói egyik gyakorlati megkoronázása volt: „Hiszen évek óta tervezték [...] a mese átalakítását, a csodáknak mai életünkben való megjelentetését; hadd találkozzék össze vele a gyerek a városi műhelyben és az utcán is! [...] A meselapon kívül meseórák rendezését kellett megszervezni. Mesélni fognak az Erzsébet téren és külvárosi sétatereken; iskolatermekben, kórházakban, kivilágított színházakban. És bármilyen selejtes is, amit a jelen percben alkotni lehet, mégiscsak gyönyörű, hogy eljutottunk a mese olyan fokú megbecsüléséhez, hogy hivatalos jogot kapott a komor közoktatásügyi épületben”.²⁰

Lesznai Anna a csodának, azaz egy általánosabb változást fogalomnak rendelte alá a mese társadalomátalakító potenciálját. Ezáltal a Tanácsköztársaság ideológiájának vallásos oldalát hangsúlyozta. A meseosztály, amelynek ő volt a vezető-

¹⁸ Vö. Vedda: *Irrealidad*, i. m. 116. o.

¹⁹ Kracauer *Kino* c. művét idézi: Korta: *Echte*, i. m. 76. o.

²⁰ Lesznai Anna: *Kezdetben volt a kert*, Budapest, 1966. II. kötet. 510. sk. o.

je, volt a csodaosztály, ahová olyan tettek tartoztak, amelyek a természettörvényt félretenni, és a kommunista üdvtörténetet előmozdítani voltak hivatottak. Éppúgy, ahogy Lukácsot tanulmánya, *A bolsevizmus mint erkölcsi probléma* előkészítette a bolsevizmushoz való megtéréséhez, úgy készítenék elő a mesék a gyermekközönséget a kommunista megváltásra.

A mese vallásos aspektusai kifejezetten megjelennek Lesznai Anna naplójában. Egy 1912-es bejegyzésben írja: „Vallásos a mese, mert a korlátlan, illetve a *tiszta helyesnek* a világa. A mesében csak az határoz: *felösmerni a helyeset*. A hős egyéni kvalitásai és a helyzetek mellékesek. A hős maga is mellékes, csak közvetíti nekünk azt, ami a *mese* lényege, a *helyest*. Ha meglesi, győz, ha elvétí, elesik. Märchen ist nicht Kunst des Erfindens, sondern *Findens*. Az akaratot, a *rendeltetést* (Isten helyességét) meglesni mindenekben. Azáltal, hogy mindent (állatot, fát etc.) arra méltat, hogy Isten helyességének hordozójává avatja, visszaadja a dolgok eredeti értékét.”²¹

A mesepolitika lényegét Balázs Béla fejtette ki „Ne vegyék el a gyermekektől a mesét” címmel a *Fáklyában* 1919. május 11-én megjelent cikkében. Ebben az írásban Balázs az elsőrangú gyermekkultúra szükségessége mellett érvelt. A gyermekeket potenciális új embereknek tartotta, akiknek nemcsak a törvényei, hanem az érzései és ösztönei is kommunisták lesznek. A felnőttek: kommunista Mózesek, akik a gyermekeket elvezetik az Ígéret Földjének határára. A szociáldemokraták ellen, akik a gyerekeknek mese helyett a kapitalista világot és ideológiát tükröző „társadalomismeret” kívántak adni, így ír: „De hiszen a népmesék sokkal régebbiek, mint a kapitalizmus, sőt a feudalizmusnál is ősbibb eredetűek. Úgy vannak *innen* a volt társadalmon, mint ahogy a kommunizmus *túl* van rajta. [...] Az ősi népmesék az irodalom egyetlen fajtája, melyben az osztálykülönbségek csak dekoratív motívumok. De a szereplők sorsát már csak azért sem befolyásolják, mert azokat társadalmon túli erők: tündérek és manók igazítják.”²²

Balázs érvelését Lukács alapozta meg elméletileg, aki *A kommunizmus erkölcsi alapja* című, 1919. április 3-i újságcikkében a következőképpen írt: „Gyerekekkel szemben nincs osztályharc, mert minden gyermekben az eljövendő, az osztálykülönbséget nem ismerő társadalom kezdő tagját kell látni.”²³ Lukács szerint a kölcsönös szeretet és szolidaritás fogja az eljövendő társadalmat jellemezni.

Kiolvasható volt-e ez az utópikus potenciál a magyar mesekincsből? A válasz: nem. Egyfelől a magyar folklorisztika korántsem tett éles megkülönböztetést mese és monda között: az alsóbb néprétegek emancipációs és felemelkedési modelljeit a magyar népmesékben a hősmondák megállapodott hierarchiai ellensúlyozzák. Másfelől ezek az emancipációs modellek mindenekelőtt az agrárrétegeket érintették: a Magyar Tanácsköztársaság vezetői azonban hírhedetten agrárellenes tár-

²¹ Idézi: Karádi Éva – Vezér Erzsébet: *A Vasárnapi Kör*, Budapest, 1980. 102. sk. o.

²² Balázs Béla: Ne vegyék el a gyermekektől a mesét, in: József Farkas (szerk.): *A büszke tettek ideje. Válogatás a Tanácsköztársaság irodalmából*, Budapest, 1978. 2. kötet, 205. o.

²³ Lukács György: *A kommunizmus erkölcsi alapja*, in: József: *A büszke* i. m. 2. kötet. 120. sk. o.

sadalom- és kultúrpolitikát folytattak. Számukra jobban megfeleltek a nemzetközi meseirodalom azon meséi, amelyek a polgári társadalom keletkezésének pillanatában ábrázolják. Ennélfogva Lukács és munkatársai a Közoktatási Népbiztonságon a mesét nemzetközi műfajnak fogták fel.

4. Összegzés

A mese és mítosz fogalmi szembeállítására igen gyümölcsözőnek bizonyult bizonyos gondolkodási tendenciák megvilágításához, az alapvető Grimm-féle distinkciótól mese és monda között, egészen a kritikai elméletig. A mese forradalmi potenciáljának gyakorlati konkretizálása azonban mentes volt ettől a kontradistinkciótól.

Az elemzés igazolta, hogy valóban különös affinitás észlelhető Lukács és Bloch között; mesefelfogásukra is igaz Max és Marianne Weber ítélete gondolkodásuk rokonságáról.²⁴ A mese életbe léptetésének prioritása volt az előfeltétele ama szigorúan forradalmi olvasatnak, amely többek között Bloch és Lukács gondolkodását jellemezte. Hogyan hathatna azonban a fantázia és a meselogika a világra? Erre két különböző válasz adható: Bloch a polgári világ meseszerűségét hangsúlyozta: „Amerika mesevilága tényleg egy inkább megálmodott *social life* a felsőbb társadalmi élet királyaival és szentjeivel; ám ez az összeköttetés minden csalóka volta mellett is még mindig csak félútra van a mesétől. A kis alkalmazott álma – de a középosztályi üzletemberé is, csak más tartalmakkal – a hirtelen, csodás felemelkedés a névtelen tömegből a látható boldogsághoz. Mesésen süt le rájuk az arany fénye [...]; (az akár csak egy napig tartó) *Publicity* a neve a meseországoknak, a mesehercegnő Greta Garbo”.²⁵

Ám két alapvetően különböző dolog forradalmian felvilágosító feladatokat a mese elébe tűzni, illetve azt egy már győztes proletárforradalom érdekében mozgósítani. Jóllehet a kutatás a kérdéseit a két világháború közötti Németország kontextusában mindenekelőtt Walter Benjamin töredékes megnyilvánulásai alapján tette fel, Siegfried Kracauer és Ernst Bloch szisztematikusabb kifejtései sokkal tanulságosabbak a lukácsi praxis vizsgálata szempontjából. Mesefelfogásukat illetően Benjamin, Kracauer és Bloch esetében a mesefogalom fokozatos radikálizálódása figyelhető meg. Benjaminsnál a mese mitológiaellenes, Kracauernál emancipatorikus és igazsághordozó, míg Blochnál forradalmi: „Jancsi és Juliska, Hamupipőke, a vitéz szabócska, de akár a bábszínház Paprika Jancsija, aki egyenesen a meséből lép elő: valamennyiük ébren álmodott házában ott a felirat: egy

²⁴ Vö. Lukács, Georg: *Selected Correspondence 1902–1920. Dialogues with Weber, Simmel, Buber, Mannheim, and Others*, válogatta, szerkesztette és fordította Judith Marcus és Zoltán Tar, a bevezetést Zoltán Tar írta, New York, 1986. 221. o. 4. sz. j.

²⁵ Bloch, Ernst: *Das Märchen geht selber in der Zeit*, in: uő: *Literarische Aufsätze, Werkausgabe*, 9. kötet, Frankfurt am Main, 1985. 197. o.

ember sem jobbágy, egy sem született bele a számára kijutott, ezer úri mítosztól ráerőltetett állapotába”²⁶

A weimari köztársaság meseteoretikusaitól függetlenül és azokat megelőzve fedezték fel a magyarországi Vasárnap Kör tagjai a marxista mesefelfogás alapvető jellegzetességeit. E vonások: a keresztény vallás analógiájára megnyilvánuló igazság, a mese egalitárius, emancipatorikus és utópikus értelmezési lehetőségei, és a mese összekapcsolása a marxista forradalomról való elmélkedésekkel.

A legnagyobb különbség ahhoz a szerephez kötődik, amelyet a mítosz fogalma az egyes elméletekben játszik. A *regény elméletében* Lukács a regéket és regényeket is a modern világ „felvilágosodott polimítoszai”²⁷ közé sorolta. A mítosz, másfelől, a tudományban rejtőzött Lukácsnál. A tudománnyal helyezte szembe a dialektikát, a keletkezést és a totalitást.²⁸ Ha Lukács számára „[a] polgári társadalom [...] nem csupán a mítosz kiteljesedésének utolsó fázisa, hanem a mítosz meghaladásának talaja is”,²⁹ akkor érthető, hogy a mesepolitika egy polgári társadalom utáni társadalomban nem támaszkodhatott a mítoszellenes harc stratégiájára. A kommunizmusban mítoszok ellen harcolni értelmetlen volna. Lukács meggyőződése szerint mítoszok kizárólag ott vannak, ahol polgári társadalom van.

²⁶ Bloch, Ernst: Zerstörung, Rettung des Mythos durch Licht, in: uő: *Literarische i. m.* 344. o.

²⁷ Marquard, Odo: Lob des Polytheismus. Über Monomythie und Polymythie, in: Poser, Hans (szerk.): *Philosophie und Mythos: ein Kolloquium*, Berlin – New York, 1979. 56. o.

²⁸ Vö. Weiss János: Lukács és Horkheimer, in: uő: *A Frankfurti Iskola. Tanulmányok*, Budapest, 1997. 24. o.

²⁹ Uo.